

С(Калм)2

Н-298

126461

НАРМИН МОРХАЖ

ЖИРЛИН ЦЕЦ



91.



ЖК 821.521.
БЗГ 84/2-64

НАРМИН
МОРХАЖ

12.6.44.20.



ЖИРЛИН
ЦЕЦГ

✓
ХАЛЬМГ ДЕГТР НАРНАЧ — ЭЛСТ — 1967

ЖИРҮЛИН ЦЕЦГ

(ХОЙР ҮҮДВРТЭ,
ТАВН ЗУРГТА НААДН)

(Хальмг туулин айсар)

НААДНД ОРЛЦХ`УЛС

1. С а н а н — эхнь.
2. Б а а т р — көвүнъ.
3. Ц е ц е н — баахн күүкн.
4. Ү н э н — баахн көвүн.
5. А л т а н — цецн өвгн.
6. Х а р с а н а н — хар саната хан.
7. Э э л д э ч — Хар санан хаана ээлдэч.
8. Х а р х а н — жирһлин цецгэн эзн.
9. К ө р Б о р — хар хаана элч.
10. Ө в г н.
11. А р а г н и.
12. К ө д ө.
13. Ш а р ш о в у н, ирвс.
14. Б а а т р м у д, элчир.

НЕГДГЧ ҮҮЛДВР

НЕГДГЧ ЗУРГ

Хальмг гер. Ясата орн, үкүг. Ширдг делгэтэ. Ёулмтд һал шачана.
Баатр, Цецн хойр күр кеж сууцхана.

Баатр. Цецен гидг күүкн болжанч ода?

Цецен. Мел-чикэр келвч, Баатр.

Баатр. Өмнк, эврэ нернч мартгдад хуурхмб?

Цецен. Олн зөвтэ гихлэ ода би яахв?!

Баатр. Олн зөвтэ гижэнэ. Цецен нернч өлзэтэ болт-
ха. Йоста цецн болжанач. Альков, юн билэ? Яһж эклдг
билэ? Иим биший?

Э, э. Кукн. Эмтн модн деер нарад, арһта альм шүү-
һэд авад бээхлэ, чи яһад дора зогсад, альмна мууһинь
цуглулад бээнэч?

Цецен. Биитн дора айстан зогсж бээхшв. Модн деер
һарсн көвүд-күүкд көк альм таслж авхла? Би дора зог-
сад, эврэн тасрад унсн, болсн альм цуглулж авв.

Баатр. Хэлэ! Болдг үг! Кукн. Чи альк герт бээдвч?

Цецен. Үзжэнт, авһ! Тер хотна дора захд бээх жи-
рн терзтэ өндр цаһан бээшцг тер.

Баатр. Юн гинэ?

Цецен. Жирн хайрхата маһа хар гер.

Баатр (*Индәд*). Тиигж кү меклдв?

Цецен. Тернь һээһэ. Цааранднь соңслч. Нанд шүүг-

дсән медэд эзн хан мана аавд келж:—Маңһдур өрүн хэрү ирнэв. Тиигтл царин үсэр доладг кешэд белд,—гиж.

Ба а т р. Хэрүнь юн болна?

Цецен. Аавм мел түңшэд, зовад бээв. Келсинь эс күцэхлэ эзн саажла харһулхмн. Цаг өөрдэд ирхлэ көг-шэ герэсэн келэд алгдх цаган күлөһэд ирв.

Ба а т р. Яһвч тегэд?

Цецен. Яах билэ. Өрүнднь эзн хааг аашхинь үзч-кэд, аавиг түңшэд бээтн гиж келэд, өмнэснь тосад һарв. Эзн хан ирж зогсад, мөрнэс бул уга сурж бээнэ: Царин үсэр кесн доладг белний? Дэкэд:—Шалтгта күн бээнү, герт кен түңшэд бээнэ?,—болжана.

— Я, бичэ келтн. Аавм бидн зовжана.

— Яһсмб?

— Яах билэ, көлэн татх цагнь болж.

— Юн? Залу күн бас күүклдв?

— Тиим болхла, царин үс маниг альдас автха гивт?

Ба а т р. Шүүгдэд хуурву? (*инэнэ*).

Цецен. Мөрэн шавдад, довтлад йовж одв (*инэнэ*).

Ба а т р. Тиим гиһич?

Цецен. Учр тиим болв.

Ба а т р (*Термин нүкэр шаһаһад*). Ээж аашна.

Цецен (*Адһад*). Би йовнав, чамла бурлда бээж һа-лан мартад кесг болчкв. Айартан ир, цаһан модн донда наадий.

Ба а т р. Күлэ, ирнэв.

(Цецен һалан авад һарч одна. Санан орж ирнэ).

Санан (*Көлэн эрэ чирэд*). Же болад муурад бээв, эрэ гиж гертэн күрв.

Ба а т р (*Гүүж одад, сүвәһәснь авч дөң болад*). Ээж, кевтэд, амртн. Эм өгвү?

Санан. Эм өгв. Зуг, Баатр хээмнь, нандчнь энэмчн-рин эм зокдг бээдл уга болв. Өдр болһн мел дора орад

бээнэв. Үсн, кимр хойрар бөөһөд чигн хатавв. Гем эдг-
хш. Зусг хөөнэ, туулн иргин махар чигн шахулв, илһэс
уга. Эн эмчирин һарас иршго болад бээв биший.

Б а а т р. Ээж эвго үг келжэнэт. Эртинэкэсн биитн яс-
рад бээжт. Шалтгтн эдгх. Таниг уга болхла би яһж
жирһхв?

С а н а н. Экин седкл көвүнд болдмн, хээмнь. Би бээд-
гэн бөөһөд, кехэн кеһөд, үзхэн үзчксн күмб. Нанд һундл
уга. Зуг чамаһан кү кеһөд, көлич дөрөд күргэд, һарич
һанзһд күргсн болхинь нань һундл уга билэ. Һанцһн
һундлм тер, көвүм!

Б а а т р. Му уха, ээж, бичэ сантн. Мини хөв бөөхлэ—
шалтгтн эдгх.

С а н а н (*Инәһөд*). Одак һарч одсн күүк үзвч? Яма-
ран сән күүкн.

Б а а т р (*Баһрдад*). Цецн һал авхар ирлэ.

С а н а н. Тиим бертэ болхнь нам һундл уга болх билэ.
Б а а т р. Цецн сән күүкн.

С а н а н. Ухаһинь медсн болхинь, седкл амр болх
билэ.

Б а а т р. Седклэн бичэ зоватн. (*Һазаһас аашсн күү-
нэ э соңсад*). Алтан һаһцх аашна.

(Санан ори деер кевтнэ. Баатр өөрнь сууна. Алтан орж ирнэ).

А л т а н. Сән амрг бөөцхэнт?

Б а а т р. Бээнэ.

А л т а н. Санан, шалтгч юн болжана?

С а н а н. Саак кевөрн, эмчнр тус болжахш.

А л т а н. Тиим болх. Үүд-түүд күрглго эдгәһөд оркдг
элдү цаһан эм бээнэл. Зуг дегд хол, күрч, авч болш уга
болж зоважана (*Ам алдад келәд оркна*).

Б а а т р. Һаһцха, альд бөөдг эмв тертн, келж өгтн.
Күрәд авч үзий.

Алтан. Баатр, хээмнь, мөөрсн болсн чи биш, күчтэ чиирг баатрмуд күрч үзэд уга һазрла...

Баатр. Буйитн эрсв, бийим баһд бичэ тоолтн, һанцх. Келитэ, сонсий.

Санан. Болшго юмн болхла ам амлхмн биш билэ, амлсн хөөн, келтн. Мөрнэс мөрн һардг, залуһас залу һардг, яһж медхв. Тана му зеегн залу болад чигн ирсн биз.

Алтан. Тиим болхла би келсв. Зуг хөөннь нанас хар бичэ үзцхэтн. Чамд, Санан, зокх эм бээнэ. Тер эмин нерн жирһлин цецгэ. Гемтэ күүг һурв келтл эдгэдг, үксн күүнд тэмк таттл эм орулдг жирһлин цецгэ гидг эм тер

Баатр. Авһ, альд бээдв тертн, хаалһинь зааһит, хатрж үзэд медий.

Алтан. Кукн минь, сонс. Холарнь келхлэ иим: Хар шовун хойр өндглад күрм һазр. Өндр уулын ора деер, улан зандн модна бүчрт урһсн, орчлнг деерэн негдгч орм эзлжэх жирһлин улан цецгэ болна. Ор һанц удан зандн модн өдр-сө уга харулта бээдг. Альдаснь болвчн дальтрад һарсн арһта залуг алдл уга бэрдг начн улан шург өдр-сө уга өргн доран элдү сээхн цецгэ дарсн суудг гинэ. Удан сууһа сууж, муурад, унтсн бийнь, өрәсн нүднь кезэч секэтэ болдг болна.

Эмтн төрснэс нааран олн баатрмуд элдү цецгэ хээж йовсмн юмн. Зуг негнь чигн хэрж ирсн уга гиж келдг.

Санан. Алтан ах, эвго үг келэд орквт. Өдрин ухан болсн, сөөһин нөр болсн үг баахн күүнд келхм биш билэ. Тертн эвго. Һазр деер бээх һанцхн көвүһән үклин тамд йовлхин ормд би эврән му заяһан үзнэв, сөөһән хөөнэв.

Баатр. Ээж, элкн шарклм үг келэд орквт. Һарһсн ээжэс һазр деер энкр юмн бээхий? Жирһлин энк ээж—жирһл иктэ болхла! Терүнэс даву сән юмн һазр деер уга.

Алтан. Дү күүкн, түрд ги. Ямаранч күн цагнь ирх-

лэ — отг-нутгтан, өрк-бүлдэн, дөң-нөкд болдг зөвтэ. Учр тиим болсар, мини му зе Баатр шүднь күцсн, шүрүн хурцгдсн, цецен ухата, цөн үгтэ күн болад ирж гиж то-олх кергтэ.

С а н а н. Буйн болтха, тиим хол һазрт бичэ йовултн. Көвүним авртн, арһан эврэн хээнэв.

Б а а т р (*Өвдгэлж сууһад*). Эм аврсн ээж минь, амн үгим сонситэ. Күн үзж медэд уга кецү хол һазр, тер үнн. Болв, нанд жирһл бүрдэхлэрн мел кезэч бичкнэр, генн кевэр бээһэд бээтхэ гиж сансн уга эс болхийт? Ти-им болхла, һанцх чикэр келчкв, цагнь ирхлэ — залу үү-лдвр үзүлх зөвтэ. Мини цаг ода ирж гидг эн.

Ээж минь, эмд одад ирхиг нанд зөвшлтн.

(Цецен, Үнэн хойр орж ирнэ).

Ү н э н. Баатр, юн болв?

Б а а т р. Ээжиг эдгэх эмд очанав.

Цецен. Эркн биш эдгэх эм бээдгжий? Альд? Би бас дахнав.

А л т а н. Тиим эм бээнэ, күүкдм. Зуг күн болһн күрч чадш уга. Өмн цагт йовсн улсас негнь чигн хэрж ирэд уга гиж келдг.

Ү н э н. А, дэрк, яһсн хол һазр болхв?

А л т а н. Хол болчкад, ээмшгтэ йовдл.

Ү н э н. Тиим болхла намаг йовултн. Өнчн, һанц күмб. Эгрэд одхла нээмн чимгн, асхрад одхла ааһ цусн. Уульдг ээж нанд уга, гейүрдг иньг чигн уга, ор һанцхн нанд дөтл хаалһ болх тертн.

А л т а н. Ам алдад орквч, Үнэн. Олн дундан отга нег тоомсрта көвүнч. Угаты маанрин эркн нег тулгч. Тиигхлэ чи бийән яһад өнчнд тоолж бээхмч?

Ү н э н. Алдн келэд оркжв. Отг-нутг дотран күүнэ болж бээхшв. Болв, хол һазрт йовхиг хээрлж нанд даалһтн.

Цецен. Минииһэр болхла элдү кергт йовх — күүкд

күүнэ зөв гиж саннав. Залу улс кедү зэргтэ-чиирг бол-
вч, күүкд күүнэ эв-меклэ эдлцш уга. Өмн йовад бээсн
улс—тедн залу улс бээсн, тегэд чигн хэрү эргж ирж ча-
дл уга бээсн болх. Хэрнь, ээж Санан, тер эмд одхиг на-
нд зөвшөл хээрлtn.

Баатр. Үүрмүд, тана седклдtn ханжанав. Уснд
унсн темэнэ эзнү күчлнэ,—гидг, тиигхлэ, би эврэн йо-
вад ирсв. Ээж, зөвшөл бүрдэтн.

Цецен болн Үнэн. Баатрин чигн зөв. Маниг нур-
влаhim бидн йовулtn.

Санан. Күүкдм минь, келсндtn, сансн санандtn ик
гидгэр ханжанав. Зуг хаалh ут, аэмшг ик. Тадн нанд цу-
гтан күүкд эдл улст. Цугтанитн йовулж аэмшг ээлж су-
уж чадш угав. Баатр нанцхарн йовтха. Баатр, сонсжанч,
хаалhчн цаһан болг.

Баатр (*Чөклж сууһад*). Ээж минь, амн үгдtn хан-
жанав, тэвсн йөрөлтн бүттхә!

Цецен (*Батриг босхж авад*). Баатр, намаг дахул.
Чамаг уга болхла би яахмб?

Баатр. Иньгм минь! Хар нүднэмм цецгәч, халун
зүркнәм цоклhнч, уханам булд йовхч, уутымм йоралд
йовхч. Энкр ээжм бээхлэ, эгл чи күлөхлэ, эргэд хэрү ир-
хв, эрүл-менд йовхв.

Алтан. Нарһсн ээжиннь төлэ—һалас чигн ээж болшго.
Баатр чик уха ухалвч. Үзэд уга кесг һазр үзхч, идэд уга
хот идхч. Медэд уга улсла таньлдхч. Аң-шовудла чигн,
харһдг йовдл һарх. Тер учрар өгх селвгм эн: альд йов-
вучн күүнд нерән бичә келүл, ноһад бийән бичә хуцул.
Чик кевәр, көгшдинь күндлэд, баһчудынь сурһад, эрүн
ухан-седкләр йов. Цаһан седклд—цаһан хаалh учрдг.

Баатр. Йөрөл бүттхә, хаалh сән болтха!

Цугтан. Хаалh цаһан болтха, хэрү жолатн эргтхә.

(Көшг)

Х О Й Р Д Г Ч З У Р Г

Сө. Өргн тег. Өлвкр көк нур. Түүнэ амар Баатр еңсг дууһан дуулсн
йовна. Көвүн үлдтэ, саадгта.

Б а а т р (Дуулна).

Өргн көк теегм
Ээж болж мандлич,
Эңкр ээжин седкл
Эн наснд мартшгол. -

Сандал гидг моднь
Сүвөһөрн уйднал,
Сээхэн ухата ээжнь,
Улм-улм сангднал.

Һазр хол болвч,
Һарһсн ээжэн саннав,
Һарһсн ээжин седкл
Һо хаалһ болтхал!

(Нуурт хун ирж бууна. Көвүн хулснд орж бултна. Хун живрэн
сэвж бээһэд, сээхн күүкнд хуврнэ. Күүкн онһц деер сууһад дуулна).

А р а г н и.

Деед ээж болсн
Делкэн нарнас салһсн,
Харин хан чамаг
Хад чолунд хуврэхинь.

Ахнар-дүүнрм яһсм?
Алвтдан бээдго болхв?
Мөөрсэн болсн намаг
Мартад хуурсн болхв?

Хар харцну сөөг яахв,
Хээртэ ээжин седкл
яахв?

Сөөни зүүдн болсн,
Сээхэн саната иньгнь
яһсмб?

(Көр-Бор — шулмсин элч орж ирнэ).

Көр-Бор. Харалчн йөрэл болтха! Ду таср.
Арагни (*Зөргтәһәр өмнәснь*).

Отг-нутган мартсн
Орһдул чамаг дурахшв,
Өгсн чини жирһл —
Үксн күүнэ бээдл.

Көр-Бор.

Хан цаачн сонсхнь
Харалын тамд хайх,
Иигэд бээсндән шүт
Элэ-хундан байрл.

Дууһан ахрд гинэв,
Долвкад нарн һарх,
Делкән хар харцну
Делгэдән секгдэд одх.

Арагни.

Дууһан дуулдган уурхшв
Дум мини — жирһл.
Хаана харцну нутгт,
Хэләсн мини нарм.

К ө р - Б о р .

Янлав, нарн һарч йовна,
Делкә мандлн гижәнә!

(Арагниг түлкәд хун көрсиднй орулхар седнә, ноолдна. Баатр һарч ирәд дэврнә. Ноолдан. Көр Бориг авад һазрт цокна. Тернь уга болж одна. Шаазһад хуврәд нисәд һарч йовад).

К ө р - Б о р . Илвтә намаг иим түргәр авхар бичә сед. Ар-
һулд, өмн кесг харһх цаг үзгдх. (*Баатр алң болна, кү-
үкн дуулна*).

А р а г н и .

Ээжәс һарсн күүнәс
Элдү чидлтәнй бәэхий,
Эврә ах-дүүһәс
Өөрхн элгн бәэхий.

Күрәд ирвш күм,
Күндтә энкр ахм,
Нарн кезәч мандлтха
Нандан толян уңһатха.

Эгл ах жирһтн,
Эн йовх насндан,
Күргсн тана ачиг
Кезә-кезәд мартхн угав.

Сарул хаалһтн болтха,
Сансн санантн күцтхә,
Эргж хәрү ирәд,
Ээжиннь таалвр болтн.

(Күүкн хунд хуврәд, нисәд йовж одна. Көвүн дуулна).

Б а а т р .

Нарн кезәч мандлтха,
Насн минь уттха,

Ээждм туслх эм
Учрад ирх болтха.

(Цааранднь һарч йовна. Көдөд күрэд ирнэ. Энд тенд үксн малын
ясн, эрм цаһан көдө, уснч уга, өвснч уга. Хол хагсад, нүдн цээһэд,
Баатр саадган ардан чирсн эрэ йовж йовна).

Баатр. Эжго цаһан көдөд үкэд хуурхм болхв.

Көр-Бор. Алдрв гиж санвч? Ахр ухан. Муулиг һар-
тһн бөрүлөд, тамин йоралд хайсн цагла, тегэд оч кенлө
харһсан медхч.

Баатр. Давста усна көөсн болсн, дөгөтө седклөрн
этүрүлсн элмр, күчншлөд, көдөд хуврвч?

Көдө. Хойр көлтө күн һазр деер үүдснэс нааран,
мини элһн деегүр негнь чигнь давж һарч үзэд уга юмн.

Баатр. Эң-зах уга өргмч?

Көдө. Өргн, өндр, халун — киитн, бүдрэд ода унхч,
болад бөөснч тер.

Баатр. Ээжин шалтг эдгэх, эм тегэд кен авч ирж
өгхмб?

Көдө. Чини бийинч ясн өгрхлө, ээж ямаран кергтөв?

Баатр. Чини хажһр. Ээж — эмтнэ цутхлһг көрһг.
Ээжэс давдгнь уга, медвч? Элһн деегүрч ишкөд, толһа
деегүрч дошад һархла тегэд чи түүг медхч. Эврэн эс
чадхла, чидлм эс күрхлө, ээжм, деед нарм дөңнэд авх.

Көдө. Уга, уңг тасрхч.

(Үлөһэд, элс-тоос босхад, көвүг цээһнэд алхар седнэ. Көвүн кесг
ноолдад, арһ тасрад элһэрн һазр дахж кииснэ. Эн цагла деерэс хун
нисж ирэд, хур орулад, серү татулна. Көвүн сергэд босна).

Баатр. Хур орад бээж. Эрм цаһан көдө, ээжин хү-
внь чамас һатлад бөөв! Кен-ян болвчн, унд өгсн иньг
чамаг би эн насндан мартһн угав. Эр болхла ахм бол,
эм — болхла эгчм бол.

(Баатр дэһн һарч йовна. Өндр уул һазр болна, уулас усн һоожна.
Көдөн э соңсгдна).

Көдө (*Инэнэ*). Холд одад угач, хойр көлт намаг
һатлж һарч үзэд уга юмн.

Баатр (*Инэнэ*). Ха, ха, ха! Ода күртл дахлдавч,
орчлнгин күүнлө дөрлдхэр седнч?

Көдө. Дөрдх биш, уулын белд чамаг булхар седжэ-
нэв.

Баатр. Хэлэй, кен — кениг булдгинь.

Көдө. Хэлэй!

(Сальк көдлгнэ, үлэхэд уулын ус — айул көдлгнэ. Усн көвүнэ өвдг-
цэ болад, хоолднь күрэд ирнэ).

Баатр. Эңкр ээжин седкл элэд хуврэд ирхнч! Өөр-
хөн иньг-амргин седкл ода яһсн болхв?

(Эн цагла уул деегүр элэ шовун ниснэ, живрэн өргнэ. Тер живрэс
татад, көвүн нисэд һарад одна. Буусн һазрнь ө-шуһу модн. Негхн
жим улан хаалһ модн тал татгдад одсн бээнэ. Хаалһин амн деер
цаһан өвгн сууна).

Баатр (*Босад, өвгнд*). Аав менд бэнт?

(Өвгн ду һархш). (Өвгн толһаһан зээлнэ).

Чикнтн хатуй?

Соңсдг болхла, ду юңгад эс һарнат?

(Өвгн амн талан заана).

— А, амнтн оньслата кевтэмб! (*Өвгн толһаһан гек-
нэ*). Түлкүрнь альдв? (*Өвгн деегшэн хэлэнэ*). Альд-
альд? Тер өндр модна бүчрин үзүрт? Эрэ юмн цээсн бо-
лна. (*Өвгн толһаһан гекнэ*). Акад модмб энтн. Доран йо-
зур уга, деерэн дүүжнг уга модн бас бээдв, Ода яһж тер

түлкүрт күрхм болхв? Өвгн көвүнэ саадг тал заана. Саадгар хахмб? (Өвгн толһаһан гекнэ). Тиним эрэ эмтэ гүлкүриг иим хол һазрас тусхж болхв? (Өвгн ээмэн холькна.). Хол болвч, хаһад үзий.

(Көвүн саадган төвлөд хана. Бичкн цаһан мөнгн түлкүр унж ирнэ. Көвүн үкс авад, өвгнэ оньсиг тээлнэ, өвгн шуукрад киилнэ).

Ө в г н. А, дэрк иигж күн амрдв!

Б а а т р. Ду һардг болвт?

Ө в г н. Ханжанав чамд, биидм эм орулвч. Тэвн жил-дэн хар хаана шивэ манжах күмб. Хойр келтэ күн күрч чадад уга һазр. Көвүм, эм аврч, эм! Һанц намаг биш, ээмг-алвтим мухлаһас сулдхвч! Хар хан намаг харул келһэд, ээмг-отгим хорхад хуврулчкн юмн. Маниг харсж авх күн — цасн цаһан седклтэ, төрсн бичкнлэ эдл нүл уга, төрскн гихлэ халун зүркэн хээвэс йүлөд өгм көвүн болх зөвтэ. Тер көвүн чи болна гидг эн. Куки, минь, сурсан сур, арһта болхла дөң болсв, арһ уга болхла хээм-дэн-бээсв.

Б а а т р. Аав, танас алвт-нутгитн сурн гижэхшв, акт-адун чигн нанд керг уга, алтн-мөнгн чигн керг уга.

Ө в г н. Арз-хорз, Арагни-дагни баһ күүнд кергтэ эс болхий?

Б а а т р. Алдг келэд орквт, аав. Арагни-дагни чигн, арз-хорз чигн керг уга.

Ө в г н. Би чамд юн кергтәһинь меднэв: Арнзл зеерд кергтә.

Б а а т р. Сансн санаһим олсн угат.

Ө в г н. Тегэд юн кергтә болхв?

Б а а т р. Үнэр дөң болх саната болхла, соцстн. Эңкр ээжм элдү шалтгта бээнэ. Эмч болһн эмнсн бийнь тед-нә һарас эс болв. Ода һанцхн эм үлдв. Түүг хээһэд һарсм эн. Түүнә нернь: Жирһлин цецгә.

Ө в г н. Меднэв тер цецгәг. Тэвн жилдэн хэрүлж суу-

см эн, Зуг түүнд күрнэ гидг күчр. Өндр уулын ора деер, улан зандн модна бүчрт урһсн, жирһлин улан цецгэ болдмн терч. Эмтэ юм алдл уга бэрдг начн улан шург өдр-сө уга хэрүүлсн, хар хан зүркнэнь сутцнас архлсн кевтдг юмн. Хойр кэлтэ күн күрч үзэд уга юмн. Күрснь — хэрж ирэд угал, көвүм минь!

Ба а т р. Би күрхв түүнд, хар хааг эрлгин тамд чивэхв.

Өвгн. Эн делкэд тиим көвүн өсөд-босад чигн бээсн болх, маһд уга. Жирһлин цецгэг авч ирхлэ, һанцхн ээжэн биш, деедин долан хаана орн-нутг, дорд бийэс дөрвн хаана орн-нутг мухлаһас сулдхх күнч, Зуг, эврэн мед, күн күрч үзэд уга юмн.

Ба а т р. Аав, би күрхв. Ээжимм нарн мандлсн хөөн күрхв, күрл уга бээж чадш угав.

Өвгн. Залу күн — занһсн талан, зандн модн — нээхлсн талан. Чамаг бэрж чадш угав, сансан күцэ. Дөң болхар санлав — Арнэл зеердэн унулнав. Жолаһинь тэв, эврэн хаалһинь меддмн. Өл цаһан үдлэ өндр уулын ора деер һарһад өгх, улан зандн модна өөр ирж зогсх. Начн улан шург негл эмсхлд сулдр-сүмсн болж сүрклэд унтдг цаг. Минь эн цагла үкс гинэд жирһлин цецгэг таслж авад, цаһан альчурт ораһад, өврлчкэд, «чу» — ги, цаадкинь Арнэл зеерд эврэн медх.

Ба а т р. Эрүн седкл деерэс, аав танд ханжана.

Өвгн. Арнэл зеерд белн!

(Сцена ца — Арнэл цуурдад инцхэнэ).

Ба а т р. Хөвм бээхлэ хэрү эргэд ирхв.

Өвгн. Халһч цаһан болг. Сансн сананч — күцг, сән нер дуудулж ир.

Ба а т р. Дөрөл буттхэ, йовдл сээхн болтхал!



Ө-шуһу модта, өндр уул. Ора деернь занди модн. Модна нег бүчр деер улан цецгэ урһж. Модн дор Хар хан кевтнэ. Харульн: мод эргэд шар ноха йовад бээнэ, бөдүн моһа бүслж, Үүднднь хойр лу бээнэ, теднэ хоорнд өмтэ юмн орх хаалһд һал цог шачана. Хар хан сернэ.

Хар хан (*Эвиһэд*). Юн шууган болад, нөөрим эвдэд оркв. (*Көл һаран бэрж үзнэ*). Эрүл-дорул кевтэл. Ха-ха! Намаг көндөдг кен бөөхв. Тиим шуулм көрстэ һазр деер үүдэд уга. Ха-ха! Одак кишва күүкн яһв эн! Нүр-һаран уһах цаг болж одв. Эй, өмтэ юмн бөөнү?

(Көр-Бор шуурха хувцта, Арагниг көөһэд орж ирнэ).

Көр-бор. Киис, көлднь мөрг!

(Күүкн зогсад бээнэ).

Хар хан. Юн болв? Келсиг хавлад авдг, көөсөн күцэд давдг, өмд бирмдин толһа, илвэрн делкэ һатлсн Көр-Бор яһвч, кен көрсич шуучв?

Көр-Бор. Хээртэ хан, тана зергэс, соңстн: нутгинтн захар нег хойр көлтэ күн ирж йовна. Эн сээхлэ *күүкн тал*), киис, көлднь мөрг, тер күүг үзэд, ду дуулж жирһхэр седв.

Хар хан. (*Чочад, хойр нүднь эргэд*). Тегэд?

Көр-Бор (*Әасэр*). *Тегэд?* Яах билэ, мини һарас алдрдгнь бээдв! Харһулсн угав.

Хар хан (*байрта*). Хэрнь мана сөөвнг тиикмл. Нам эн хойрчн харһсн болвзго гиһэд ээв. Һазра күүнлэ эн күүкиг харһулж амрл уга. (*Күүкнд*). Киис, көлим дола!

Арагни (*зөрөд*). Күчн-чидл нанд орв. Зуркни күчр тогтнв, цокцм чидлэр чиигдв, сегэн тодрад бээв. Намаг көлдөн мөргүлдг арһтн тасрв.

Хар-хан. Юн, юн гинэ энч? Көр-Бор, чи юм соңсжанч? Әс гиж нанд зүүдн үзгдж бөөхмб?

Көр-Бор (*Күүкнд доранур*). Ду таср гинэв! (*Хар хаанд*). Хан, тана зергэс, мел чик: зүүд үзж бээнэт. Тана өмнэс ам аңһадг кен бээх билэ. Эс иткж бээхлэ хэлтн. Эн күүкн биилж өгх (*Күүкнд*). Биил гинэв, биил!

А р а г н и. Таниг, хан, Көр-Бор меклхэр седжэнэ. Тана өмнэс зөржэхнь бив, көрстэ һазра күүкн! Көрстэ һазра күүкн! Көрстэ һазрларн киисэри залһлдата болдв. Ода дэжж намаг көлдөн мөргүлж чадм бишт.

Х а р - х а н (*уурга*). Үнмб — худлв энч?

А р а г н и. Нүдтн эс сохрсн болхла, үзтн, эмд-менд өмнтн би зогсжанав. Хэлэтн (*биилнэ*).

Х а р - х а н. (*Чишкнэ*). Көр-Бор!

Көр-Бор (*Чичрэд, киисэд көлднь мөргнэ*). Тана зергэс, тана зергэс, бичэ цухлтн!

Х а р - х а н. Көр-Бор! Эн бирмд мини өмн яһад биилэд бээнэ?

Көр-Бор (*Босад күүкнэ һарас авад*). Көлднь мөрг, киис!

(Түлкэд киискнэ. Күүкн хэрү босж зогсна).

Х а р - х а н. Көр-Бор! Эрсинь һартнь бэрүл, нурһнасны һурвн тасм арс авч ас.

(Көр Бор күүкиг уңһаһад, һурвн тасм авна).

Көр-Бор. Ода үг соңснч? Көлднь мөрг.

А р а г н и. Эмим сунһлад авх болвч, хар саната хаана көлд мөргш угав.

Х а р - х а н. Хэлэ, ю келжэхинь. Көр-Бор! Улан хоолынь тач авад эркэдэн эрэд хэлэлч!

(Көр-Бор күүкнэ хол тач авад эркэдэн эрнэ).

А р а г н и. Ухам моньдлад бээв. Уга, мөргш угав (*эмнь һарна*).

Х а р - х а н. Яһв энчн.

Көр-Бор. Эмнь харв. Зуг сүл үгэн эрэ келсинь соң-
св: хаана көл долажана, — гив.

Хар-хан (*Талваһад*). Аль орх билэ тер. Чи, Көр-
Бор, эн харулан сээнэр хэлэж бэ. Би өргэ орад ирнэв
(*Босад харна*).

Көр-Бор. Соңсжана, хаана зергэс, соңсжана тана
деед зергэс!

(Хан харч одна, Көр-Бор Луһин ца һарад сууна, сүрклэд унтж од-
на. Баатр орж ирэд үзнэ. Дэкэд үлдэр хатхад серүлнэ).

Баатр. Дэкн харһвч? Залу күн гинэд серүлж бээ-
нэв. Эмэн харсж ав.

Көр-Бор. Көрстэ һазрин көвүн күрэд ирвч! Чи би-
ичн эмэн хар.

(Ноолдан).

Баатр. Ода би чамаг тиигж тэвш угав. Цэкүр-цэ-
күрэр чавчад цандг болһнд хайнав.

Көр-Бор. Нанд күрдг үлд гиж цутхгдад уга юмн.
Зүрһндчнь күргэд үлдэн шаагдсн цагла зелүлж эм авр-
хиг сурж ирхч.

Баатр. Чамаг аврлт угаг медэ бээнэв.

(Көр-Бор үлдин үзүрт харһад кииснэ).

Көр-Бор. Ях, ях! Болдын үзүр харһад бээв, дассн
илв далдгдад хуурв.

Баатр. Дэкж эмтэ күүнд хоран күргж чадхн угач.
(*Хэлэнэ, хойр лу аман аңһалдад, иднэв-уунав, гисэр бэ-
энэ*).

Баатр. Ода яһдг бээсм?

(Эргэд йовна, ухална, шинднэ: хойр лууһин амнд үлдэн шурһулад,
үкс гүүһэд, цог һэрэдэд һарч одна. Бүдүн моһас бүслснь үзгднэ.
Түүг жидэн түшэд һэрэдэд һарна. Цаһаснь ноха һэрэднэ. Хар хан хэ-
ру һарч ирнэ. Цецгэг таслад авна. Хар хан орклад кииснэ, эмнь һар-
на. Моһа уга болж одна, һал уурна, хойр лу мөрн мет толһаһан
геклднэ. Арагни босад Баатрт үлдинь бөрүлнэ. Нарн мандлад һарна!).

(К ө ш г)

ХОЙРДГЧ ҮҮЛДВР

ДӨРВДГЧ ЗУРГ

Төг. Хар санан элчнртөн, аэлдэч.

Хар санан. (*Цэ ууж бээхэд, аэлдэгдэн*). Аэлдэч, делкэ деер ямаран соньн юмн бээнэ.

Аэлдэч. (*Ухалад, адһм угаһар*). Соньн зэңг бээнэ, эзн. Хар-хан хамх туссн бээнэ.

Хар санан. Яһад? Кен түүг дээлэд орксн болхв?

Аэлдэч. Зүркнлэнь залһлдата бээсн, жирһлин цец-гәһинь жигтэ көвүн аһад һарсн бээнэ.

Хар санан (*Инәһэд*). Нам һәәһә юмн болж гидг тер. Хар-хан балв тусж гиһит? Ха, ха! Сән зэңг! Нанас мал-герәрн давдгнь көрстә һазр деер ода уга биший? Деед һазрт һанцхн Хар-хан бээсн. Түүнә чидлнь хәрнә гидг — сән зэңг! (*Дәкәд уха туңһаһад*). Тернь тер... Жи-рһлин цецгәг кен олзлж гинәч?

Аэлдэч. Дор нутга дегдәмл болсн көвүн.

Хар санан. Дегдәмл болсн көвүн гинч? Бичкн кө-вүнлә бээр бәрлдм баатр манд уга болхм?

Негдгч элч. Бээнә! Зааһад өгтн, базһад авсв! Заң-һад өгтн, күцәд бәрсв.

Хойрдгч элч. Нанла әдл күүнд бичкн көвүнлә бә-әр бәрлдсн ик ичртә болх. Захаснь аһад, нег нуста көвү йовулх кергтә.

Ээлдэч. «Бийэн буульсн нег эргү: — гидг. Наадна күн Хар хаанад күрсн уга болх. Жирһлин цецгэ хавтх-лсн күн бум бучм баатрин һарас ирхн уга.

Хар санан. Ээлдэч чикэр келчкв. (Баатрмудтан). Бозар тарһлсн баргуд боллдад гер дотран хуцхас нань дала юмн уга улст. Яһад болвчн тер көвүг бэрж, жирһ-лин цецгэһинь нанд авч иртн, Э, ээлдэч жирһлин цецгэ юунд туста юмб?

Ээлдэч. Түүгинь эврэн бас соңссн болхт. Шалтгта күүнд чинэ орулдг, үксн күүнд эм орулдг акад цецгэж гинэ.

Хар санан. Нанд ик кергтэ юмнж терчн. Шалтгта улс эдгэх санан нанд уга. Һээд одг, яһна-кегнэ эврэн бийэн медцхэг. Жирһлин цецгэ авхларн би үксинь эмд-рүлж авад, бийдэн мухла кеж авх билэв. Кедү күн бо-лх, кедү аду-хө өскж болх! Кишгм ирнэ гидг эн. Эй, баатрмуд, үкс гитн! Эв-арһан һарһтн, илв-далван үзүл-тн! Босий, йовий, эврэн һардж йовнав. Тадниг иткж бо-лшго.

(Бослдад, һарч одцхана. Баатр орж ирнэ).

Баатр.

Эңкр сээхн ээжнь
Эрүл-дорул болтхал,
Маасхлэсн цаһан чирэднь
Мандлад нарн тогтхал.

Сээхэн заңгта ээжиһэн
Санаһинь тевчий,
Ульһр баһ көвүнчн
Уйдл уга ирхлэ.

(Баатр ормаһад одна, өмнөснь уулын шар шовуд делэд һарад ирнэ).

Баатр. Шовуд дотран шоодгдсн бээдлтэ, харсн һаз-
ртан һээлгдсн дүртэ, кенэ кен болхмч, келтэ болхла —
кел, дээтэ болхла дээһэн кел, ниитэ болхла нииһэн кел!

Шар шовун. Хар санан хаана хээртэ нег элчнь.
Харвад цоксан уһнадг, базһад авсан тэвдго, баатрас ба-
атр болдв.

Баатр. Баатр-баатрв гинэч, деерк арснч юмб? Чи-
дл баһ болад, илвэр авхар седвч.

Шар Шовун. Күчтэ баатр болһад, күмлэд шүүр-
хэр седлэв. Эс болх көвү үзэд, эврэ бийдэн һундв, ичке-
вт, эндү болж одн гив.

Баатр. Чадх баатр болхла чидл-чимгэрн медлций.

Шар Шовун. Деерэсчнь давтж цокад долан тоха
һазрт орулчксн цагт тегэд кенэ кен гидг баатрла бээр
бэрлдсэн медхч.

(Хойр баатр үлдэр цоклдна, бэрлдэд ноолдна. Хойр-һурв көлврж
оркад, Баатр дорнь орад, диилгдэд ирнэ. Өвгн гүүһэд орж ирнэ).

Өвгн. Сүвәһэснь атхад сегсрүлэд татад авдг, шүрүсн
тохма көвүн билэлч, Баатр! Сегсрэд ав, семрэд талв,
Дөрэцүлэд цок, деегүрн хай!

(Баатр өндөнэ, хоюрн зерг босад, дэки бэрлднэ. Теднэ хоорнд орад
өвгн шавтад кииснэ. Шинэс бэрлднэ, салдалһад көвүн цокна).

Баатр. Нэ, болхий, эс гиж һазрт долан тоха ору-
лхв?

Шар Шовун. Дэрк, дэрк тиигж залу күүнэ мууд
бичэ күр. Чини йовсн һазрас долан дууна һазр хол йо-
всв.

Баатр. Келсн үг, керчсн модн. Дэкж харһхла нанд
бичэ өөл. Тэвнэ. Гүүһэд һарч йовад, шовун келнэ!..

Шар Шовун. Бээчэ, арһулд, илвм одачн чилэд уга...

(Баатр өвгнэ чирэд жирһлин цецгэ күргэд эдгәһэд авна)

Өвгн. Кергэн күцөһэд ирж йовнач, болв, болһа, Хар саната улс һазр деер дала, нам намаг дахулж йовхм болвзгоч гих санатав.

Баатр. Цаһан седклдтн ханжана, аав. Һазриннь захд ирчкв. Ода нанд ээмшг уга. Та үрвэд хэртн, отг-нуттан нөкд болтн, нанд хань керг уга.

Өвгн. Баһ күнч, бичэ улмт. Болһаж йов, эмд-менд ээмг-алвтдан күр.

Баатр. Йөрөл бүттхэ!

(Өвгн һарч одна. Ирвс аң өмнөснь һарч ирэд, шүүрнэ. Эн хойр эрглдэд шүүрлднэ, ноолдна).

Баатр. Амн үгэн мартад, арсан соляд ирвч? Ода дэкж чамаг эмдэр тэвш угав.

Ирвс. Соядан орулад авсв, суцичнь татад таслхв, хумсарн атхад авсв, хооличн суһлад оркв.

Баатр. Хор дэкж күргдго болдгар хумсич чавчад уңһанав, кеду арсан сольвч, кишво хортаһан бөөһөч.

(Ноолдан, цоклдан, аш сүүлднь аң суняһад унна. Хар санан дээтэһэн орж ирнэ).

Хар санан (*Ирвсиг үзэд*). Үнтэ ирвсм үкэд хуурч. Аль һазра бирмдвч, аалинь яһад медвч? Өшөһөн үүнэс авхмн, эрсинь һартнь бэрүлхмн.

(Баатр Хар санан хойр үлдэрн цоклдна. Медмжэн угаһар Арагни орж ирнэ. Түүг Баатр үзнэ. Баатрмуд нег-негэн хэлэлдэд зогсна).

Баатр. Эврэ жирһл харсад күн-аң угала ноолдж бөөнөв. Та юн болад нанд дэ босхснтн энв?

Хар санан. Нанд чи керг угач. Зуг жирһлин цецгэһэн нааран өг.

Баатр. Болшго юм келжэнэт. Һарһсн ээжм шалтг-

та болад, һазр уснаси холд йовад, авад ирж йовх жирһ-
лин цецгэ танд би өгч чадш угав.

Хар санан. Эвэр эс болхла, эвдрлэд медх кергтэ.

(Дэки ноолдна. Баатр өвдглэд кииснэ, сөөвнгүднэ бэрэд авна, күүл-
нэ. Арагни үкс гиж гүүһэд, эмтнд медулл уга жирһлин цецгэһинь
авн, гүүһэд һарч одна).

Хар санан. Баатрмуд болад йовцханат, иигэд бэ-
рдг болжана. Негжтн, жирһлин цецгэ хээтн. Үксн улс
эмдрүлж авад мухла кех санатав. Кедү өнгэр келсн!
Жирһлин цецгэ гисн — байжлһна керңг, меджэнт?

(Негжлднэ, цецгэ уга болна).

Хойрдгч элч. Эзн хан, эн күүндтн цецгэ гих юмн
уга. Эндүрэд талын кү бэрсн болвзговидн?

Хар санан. Уга, эн күн эн. Баатр элчм үүнэ һарас
хорж, тер медэд дээллдсн болх. Сээнэр негжтн.

(Негжнэ).

Хар санан (*Баатрт*). Жирһлин цецгэ яһвч? Аминь
ажгл, келинь тат. Келш угавч?

(Көвүн ду һархш).

Хар санан. Көл дөрнь һал түлтн, шарад хэлэй. Де-
гэд сээхн келж өгхч.

(Арһс зерглнэ).

Хар санан. Һалд төмр улалһтн. Цольгад хэлэй, де-
гэд сээхн келхч.

Шачаси һалд төмр улалһна. Уласн нег төмр авад, хар санан келнэ).

Хар санан. Залу күн гинэд һурвад суржанав: ха-
ма цецгэ хайсан келж өгнч-угавч?

(Көвүн ду һархш. Бүшкүрин э һарна. Цецен Үнэн, Арагни һурвн
орж ирнэ. Ноолдан, Баатриг сулдхад авна, хойрдгч элчиг бэрэд
күлнэ, Цецен Хар санана үлдин үзүрлэ харһад үкнэ, Хар санан бас
кииснэ, үкнэ, элчирнь зулад һарч одна).

Баатр (*Цецниг өргэд авна*). Үнтэ үүрм минь!
Үнэн. Баатр, эн күүкнд ханлт өрг, манд зэңг авч
ирв.

Арагни. Ах, цецгэтн бүтн, (*Жирһлин цецгэ
өгнэ*).

(Баатр Цеценэ чирэднь цецгэ харһулна, күүкн серхш).

Баатр. Яһна гидгнь эн болхв? Жирһлин цецгән жи-
рһл чилсн болхв?

Үнэн. Жирһлин Цецгэ биш болхий?

Баатр. Жирһлин Цецгэ мөн. Шавтсн өвг эдгэлэв,
эврән нүдәрн үзлэв.

Хойрдгч элч (*Күләтэ бээнэ*). Дү көвүн, нег амн
үг келхиг зөвшэртн.

Үнэн. Кел, кел, сонсий.

Хойрдгч элч. Жирһлин цецгэ бидн хээһэд ниргэд
бээлэвдн, зүг тер цецгэ күүкд күүнэ һарт орсн бээж. Тер
учрар күүнд нөкд болдган уурч гидг тер.

Баатр. Ду таср, Хар санана тохм!

Арагни (*Ууляд*). Үнтэ ах, та нанас хар үзхийт?
Харсу көдэд цээһэд үкжэхлэтн, хур болгж деерэс орсн
биший. Уласн урудын уснд тунад үкж бээхдтн уулын
һард болж живрән өгсн эс билүв. Түүнэ хөөн та нанас
хар авхийт?

Баатр. Дү күүкн, чамас хар авч бээхшв. Хар уха-
та күүнэ — келнь чигн хар. Түүнд бичэ өөл.

Үнэн. Тиим биш. Эн хортна улсас хойр негинь сер-
гәһэд үзхмн.

Баатр. Чик. Зуг элчнр болдгас серүлий.

(Нег күүнэ чирэднь цецгәһән күргэд авна).

Күн (*Эвшәһэд*). Зөвэр удан унтад бээжв. (*Сергәнә*).

Үнэн. Үзжәнч, жирһлин цецгә әмтә кевтән бәәһә.

Баатр. Тиим биш. Әрин улсинь цугтнь эдгәхмн, Хар
санан хамх тусг.

(Иовад, цецгә чирэднь күргэд, әмт сергәнә. Серсн улс байрлдна).

Баатр. Хар санантн ода уга. Хамцад бәәтн, сул сә-
әхн жирһтн.

Әмтн. Ут наста бол көвүн, мұхлаһас гетлгвч. Демәр
бәәхвидн, деесәр чолу керчхвидн.

(Үнэн Арагни хойр хоорндан күүнднә).

Үнэн. Баатр үкс гий, эәжчнь икл му бәәлә.

Баатр *Цецниг һар деерән авад, Арагнбд*). Чи кү-
үкн яахмч?

Үнэн. Кен, эн күүкний?

Баатр. Арагни.

Үнэн (*Инәһэд*). Арагни маниг дахх саната. Яний? Да-
хулий?

Баатр. Арагни, чи юн гижәнәч?

Күүкн. Зөвтә гижәнәв.

Баатр. Зөвтә үг келхлә зүркн хандг, зөв махлад
толһа хандг.

Үнэн. Йовцхай, эәждән күрцхэй!

(Көшг)

Эврэ герт. Ээж кевтнэ, өөрнө Алтан сууна.

Санан (*түүшэд*). Күн болшго болад бээвв. Арвтм яһсн болхв, арвтм! Деед нутгт хархимм өмн улан чирэ-
нинь үзсн болхинь хундл уга билэ.

Алтан. Удл уга ирх зөвтэ. Эврэ нутгин захд ирэд, ээмшгтэ бээр бэрлдсн бээнэ. Эрүл-менд харв, өөрк үүр-мүднэ бас хамдан йовх бөөдлтэ.

Санан. Алтан ах, та намаг ээтрүлэд эс бээнт. Ирх болхла — ирх болвш. Ээмшгтэ юмн болад одсн угай? Үнийн келтн, ах, үнийн!

Алтан (*Модн шорар белг бэрэд*). Арһулд, хойр худ-
рһ, байр! Минь ода һаза ирэд бууж йовну-йһну.

Санан (*Түүрчэд*). Би бас мөрнэ көлин э соңссн бо-
лв. Үкс гиг! Ухам моньдлад бээв!

(Алтан харч одна. Кедү күнд болвч, Санан өндөһэд сууна. Алтна ардас Баатр дахллад орж ирнэ).

Баатр. Ээж, ээж! (*Өмннө оч чөклж сууна*).

Санан. Көвүм, күрэд ирвч?

Баатр. Тананнь төлэ ю эс кеж чадх билэв? Чид-
лимм — көрнө минь, чииргимм — эклц минь. Адһад түр-
гэр күрч ирв, иньгүдм ардас аашна.

Санан. Удан чирэһичнь үзэд, ухам тогтнад бээв.

Баатр. Ода зовхн угат, эдгэд босад одхт.

Алтан. Хол һазрас хэрж ирсн көвүн! Хаалһчн ца-
һан болсн, ханьрлчнь — иньг болсиг йөрөжәнэв. Адһх
керг, авч ирсн белгән харһ.

Баатр (*жириһин цецгэг сүүһэсн тач авад, альчу-
рас харһад, альхн деерән бэрнэ. Гер сарултад одна*).
Ээжән эдгэхэр олин нутг эргж хээсн, үннө орчлңгд күң-
гдш уга, эрднин жириһин цецгәтн эн!

А л т а н. Ыанцх үзэд орксн, гер сарулдад бээв!
С а н а н. Ээжчнь ода эдгх!

(Баатр цецгэг авад гергнэ халхар харһулад авна, Санан эдгнэ).

С а н а н. Чеежм сарулдад бээв, толһам сергэд бээв.
А л т а н. Бичэ адһ, Санан, дегэд түргэр чинэн орхла
биид ацан болх.

С а н а н. Көлдм чидл орад бээв (*босад зогсна*). Бээ-
сн биидм чинэн орад бээв. Ыосар эдгж одв, Баатр!
Б а а т р (*дуулна*).

Ээжм эдгснэс давх
Элдү баатр бээхий!
Жирһлин — көрңг бол,
Живр нанд өг!

Алдр ээжм мөңкрнө
Алвтм минь төвкнүнлэ,
Дән-дажг бичэ үзгдг,
Деед-дора зөвшэлтэ болг.

С а н а н (*Байрта, гер дотраһур йовад*).

Алти уургим көксн
Арвт минь билэлч,
Эңкрэс эңкр иньгм
Ээждән чи болхлч.

Ээжин эңкр үрнч,
Эмнәсм даву үнтөч,
Эгл, баһ настач,
Отгин нег көвүнч.

Отг-нутгас эңкрнь
Орчлңг деер бээхий,

Олна кeргэс давуны
Эн наснд үзгдхий.

Ах-дүүхэн күндл,
Эврэ һазртан дурл,
Орн-нутг дундан
Эцкин көвүн бол.

Баатр.

Орн-нутгиннь төлө
Эмэн сунлад өгсө,
Зөвинь күцэхин төлө
Зүркэн сунлад тальвсв.

Һаримм шүрүн тасртл
Һазр-усан харсв,
Нүднэмм цецгэ асхртл
Нутгиннь харул болсв.

Ээж болсн теегм
Эндэн төвкнүн налатха,
Эгл наста үрднь
Эн жирһлөн эдлтхэ.

Санан (*Инәһэд*). Көлчнь дөрэд күрэд, һарчнь —
һанзһд күрв — гих кeргтэ. Ээжиннь — тулг болвч, отг-
нутгиннь эгл үрнь болвч. Зуг ода негл дуту бээнэ.

Баатр. Ямаран? (*Алң болна*).

Санан. Бод гисн бильчхр шар ач кeргтэ болжана.

Баатр (*Эмәһэд*). Ээж, ю келжэхмт. Одач эрт.

Алтан. Дутунь — күцдг, дунднь — дүүрдг.

Санан. Цецен яһла, Цецен! Үүрмүдчнь яһсмб?

Баатр (*чиңһэд*). Ирэд бууж йовцхана.

Үнэн Арагни хойр Цецениг өргэд орж ирцхэнэ).

С а н а н. Янна гидгнь энв?

Үнэн. Сүл бээр бэрлдэнд хорж одв.

С а н а н. Жирһлин цецгэ туслх али, эдгэж авх кергтэ.

Б а а т р. Жирһлин цецгэ туслхш. Жигтэ юмн, орчлгг деер онгдан эм уга болхмб?

С а н а н. Алтан ах, заавр-селвгэн өгитэ!

Б а а т р. Келтн, наһцха. Деед долан нутг, дор долан нутг чигн заатн. Теңгрин киис чигн, теегин көдэ чигн заатн. Туслх эм бөөхлө келтн.

А л т а н. Эм уга өвчн һазр деер уга юмн.

Б а а т р. Келтн тиигхлэ, эхнэс хэрү һарч йовсв, эминь олад авсв. Эгл иньг, эңкр үүрэн оршаж чадш угав.

А л т а н. Цөснч одач өткрэд уга, ээжиннь ор һанч көвүнч. Ээжэн ода эдгәһэд аввч. Эн күүкнд зокх негл эм бөөнө. Хэрнь, сонс: эмд күүнэ зүркэр цур эс бәрхлэ — нань арһ уга. Бөөсн эмнь тер.

С а н а н. Эмд күүнэ зүркэр?

Б а а т р. Зөвтэ, мини зүркэр цур бэртн!

С а н а н. Көвүм арһулд, бичэ адһ. Дүүвр баһ наста кунч. Чи жирһ, жирһлин хаалһ өмнч кевтнэ. Би ода медэтэ күмб. Нанд һундл уга. Чамас сурсм минь эн: өрчим йүлэд, зүрким авад эн күүк эдгәтн.

Б а а т р. Кесг йовад, кеер хонад, кец дерләд ирхлэрн, таниг ээж эдгәхэр йовлам би. Тиигж эдгәж авад, хэрү яһж алхм болһвт? Намаг үкэд одхла, алвтд негл көвүн һару болх, түүгэр күн дутхн уга. Таниг, жирһлин эклц ээжиг хорхла, отг-нутгт ик һару болх.

С а н а н. Ээж — жирһлин эклц мөн, тер чик. Болв, сән көвүн — орн-нутгин шивэ болдг.

А л т а н. Кергтэ болхинь би чигн зүркән суһлад өгх билэв. Болв, учр тиим биш. Эн күүкнд зүркн болһн зокшго. Эрүн цаһан, ик дурта зүркн кергтэ.

Баатр. Наһцх, мел чикэр келвт. Өмн эдл иньгэн эврэн эдгэж авнав.

(Баатр зүркэн сүһлад авна, жирһлин цаһан цецгэ улана, Баатр кииснэ).

Цецен (*серэд*). Иим удан бас күн унтдг юмн бээж. Баатр, Баатр! (*Өөрэн кевтсн көвүг серүлхэр седнэ*). Юн болв, дээсн дээлэд хайчкву?

Үнэн. Цецен, хээмнь. Дээснэ һарас чи хорлач. Чамаг эдгэхд эмд күүнэ зүркн кергтэ болв. Дуран өгсн Баатр чамд зүркэн өгэд эдгэв.

Цецен (*Уульд*). Эңкр иньгм, намаг эдгәһэд, эврэн үквч! Чамаг угаһар би яһж бээхмб? Ямаран жирһл нанд учрхмб?

Санан. Кукн минь! Көвүнөмм ормд учрсн күүкн чи болжанаач.

Цецен. Өрүнэс авн сө күртл уульхв, сөөһэс авн өр цээтл уульхв. Түүг сонсдг, үздг юмн уга болхв, эм аврдг арһ уга болхв? (*Дуулна*):

Ботхан геесн иңгн
Бас иигж чашкурддг болх,
Һуужмлан геесн тоһрун
һашута дуута болх.

Көвүнән геесн ээжинь
Кен әәтрүлхәр седх,
Залуһан геесн герг
Кен хәрхәр седх.

Әмд эн жирһлим
Авад бийләрн йович,

Хол deer Һазрт
Хоюрн бөөдг болиЙ.

(Цецнэ хойр нүднэс һарсн нульмсн һоожад көвүнэ халх deer дус-
на. Көвүн сернэ).

Ба а т р. Энкр иньг минь, әмдрәд босад одвч?

Цецен. Иньгм минь! (*Толһаһан өкәлһнә*).

Са н а н. Көвүм минь! (*Теврәд үмснә*).

Ү н э н. Энкр үр!

А р а г н и. Әдгәд босвт!

Ал т а н. Дурн гидг эн. Дурна дун чамд, Баатр, әм
болв. Эн йовх насндан ни-негн, керүл-цүүгән уга, сән-
сәәхн йовтн. (*Баатр Цецен хойр һар-һарасн авлдна*).

Ү н э н. Авһа, маниг бас йөрәтн.

А р а г н и. Маниг бас.

Ал т а н. Хол һазрас хамцад, хойр седкл ниилсн. Йир
сән, бас орта юмн. Хотын сәәһинь күүнд өгтн, хувцна сә-
әһинь бийдән өмсж, күүнд келүлл уга, нохад хуцулл уга,
олнань түшг болж, отгиннь адг болж, дала-нала болж
йовтн.

Ц у г т а н. Иерәл бүттхә!

(Нутгин туск ду дуулна).

Өндр — өнр нутгм

Энгдән төвкнүн бәәтхә,

Эгл сәәхн үүрмүднь

Эн насндан жирһтхә.

Теңгр-һазр авлсн

Телүләд нисдг машинтә,

Дөрви зүсн эрдмтә

Дүүвр сәәхн улста,

Бумбин орнь делгрєн
Баатр үрднь дүрклєн,
Алдр орн-нутгнь
Амулңг сээхн жирһтхэ.
(К ө ш г).

Н А Р Г

ЖИРЬЛИН ЦЕЦГ 3

ТЕЕГИН БААТРМУД 35

Нармаев Морхаджи Бамбаевич

ЦВЕТOK ЖИЗНИ

Две пьесы на калмыцком языке

Редактор Е. А. Буджалов. Художественный редактор Н. Д. Будников. Технич. редактор Я. Ф. Гайдаш. Корректоры В. Д. Данилова, В. Э. Манджиева.

Калмыцкое книжное издательство, г. Элиста, 1967 г.

Сдано в набор 9.VI-67г.

Подписано к печати 1.VIII-67 г.

Формат 70×108¹/₃₂. Бумага типографская № 2.

Печ. л. 4,45. Уч.-изд. л. 3,9. Тираж 1000 экз.

Заказ № 3130. K01734. Цена 20 коп.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.